

Retoryka edukacji i innowacji (cz. I) Rhetoric of Education and Innovation (part I)

11 (4) 2024

ISSUE EDITORS: AGNIESZKA BUDZYŃSKA-DACA, EWA MODRZEJEWSKA

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Projekt finansowany ze środków budżetu państwa,
przyznanych przez Ministra Edukacji i Nauki
w ramach Programu „Doskonała Nauka”.

Doskonała
Nauka II

AGNIESZKA BUDZYŃSKA-DACA

UNIwersytet Warszawski, POLSKA

<https://orcid.org/0000-0003-1002-7197>

a.budzynska@uw.edu.pl

EWA MODRZEJEWSKA

UNIwersytet Warszawski, POLSKA

<https://orcid.org/0000-0003-0913-7540>

e.modrzejewska@uw.edu.pl

Retoryka edukacji i innowacji – wprowadzenie do tematu numeru

License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 international (CC BY 4.0).

The content of the license is available at <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

AGNIESZKA BUDZYŃSKA-DACA

UNIwersytet Warszawski, Polska

<https://orcid.org/0000-0003-1002-7197>

a.budzynska@uw.edu.pl

EWA MODRZEJEWSKA

UNIwersytet Warszawski, Polska

<https://orcid.org/0000-0003-0913-7540>

e.modrzejewska@uw.edu.pl

Retoryka edukacji i innowacji – wprowadzenie do tematu numeru

Pierwszy z numerów dwutomowego zbioru studiów, który oddajemy w ręce Czytelników, jest pokłosiem Ogólnopolskiego Kongresu Retorycznego „Retoryka – Edukacja – Innowacja”, który odbył się w dniach 17–19 kwietnia 2024 r. w Warszawie. Spotkanie to zgromadziło doświadczonych badaczy i praktyków retoryki z różnych ośrodków Polski, którzy wspólnie zastanawiali się nad kluczowymi wyzwaniami oraz możliwościami stojącymi przed współczesną retoryką w wymiarze edukacyjnym, naukowym i praktycznym.

Tom otwiera refleksję nad dynamicznymi przemianami komunikacji społecznej, zarówno w dyskursach humanistycznych, jak i posthumanistycznych. Autorzy artykułów zgromadzonych w tym numerze podejmują kluczowe pytania o przyszłość retoryki: jak zintegrować klasyczne tradycje retoryczne z nowoczesnymi wyzwaniami? Czy możliwe jest dostosowanie starożytnych zasad *trivium* – gramatyki, dialektyki i retoryki – do edukacyjnych i społecznych realiów współczesności? Jak kształtować etos twórcy i odbiorcy w czasach, gdy generatywna sztuczna inteligencja staje się nie tylko narzędziem, ale również potencjalnym współuczestnikiem komunikacji? W jakim stopniu te nowe technologie wymagają przemyślenia edukacyjnych priorytetów, gdy chcemy traktować retorykę jako narzędzie krytycznego i kreatywnego myślenia?

Współczesna dydaktyka na wszystkich szczeblach edukacji – od szkoły podstawowej po uczelnie wyższe – stoi dziś przed wieloma wyzwaniami wynikającymi z postępu technologicznego. Dydaktyka retoryki znajduje się w szczególnej sytuacji, gdyż to właśnie jej w dużej mierze dotyczą procesy transformacji komunikacyjnej, których podłożem jest technologia informatyczna. Zastanawiamy się zatem, jak uczyć komunikowania, współpracując lub nie z inteligencją generatywną,

jak kształtować etos twórcy w konkurencji z „istotą” o „intelekcie” znacznie bardziej pojemnym niż nasz własny, jak nie dać się zdominować ani podporządkować, a jednocześnie zachować swoisty styl mówienia i myślenia. Te pytania zyskują na znaczeniu szczególnie wtedy, gdy tak łatwo i szybko można wykonać operacje, które wprowadzają wyłączenie naszą wyobraźnię, pamięć i wrażliwość z czasochłonnej choć rozwijającej umysł pracy, ale za to są zbawieniem dla naszej wielozadaniowej codzienności. Stojąc u progu tej rewolucji komunikacyjnej (a może już w jej przedśmionkach), pytamy: jaką retorykę (w Arystotelesowym sensie poszukiwania wszystkiego, co ma moc przekonywania) chcemy rozwijać w tych niestabilnych komunikacyjnie czasach?

W niniejszym numerze koncentrujemy się na doświadczeniach i osiągnięciach polskiej dydaktyki oraz badań retorycznych, ukazując jednocześnie szeroki kontekst międzynarodowy. Na łamach „Res Rhetorica” od lat prezentujemy refleksje dotyczące współczesnych kierunków rozwoju retoryki, przybliżając artykuły autorów z różnych środowisk naukowych. W poprzednich numerach czasopisma publikowaliśmy między innymi teksty poświęcone retoryce nowych mediów ([tom 8, nr 1/2021](#), red. Katarzyna Molek-Kozakowska), współczesnym teoriom retorycznym ([tom 8, nr 4/2021](#), red. Agnieszka Kampka, Marta Kobylska), argumentacji ([tom 10, nr 2/2023](#), red. Anna Bendrat, Ewa Modrzejewska, Elżbieta Pawlak-Hejno) oraz aktualnym kierunkom badań nad retoryką ([tom 9, nr 4/2022](#), red. Katarzyna Molek-Kozakowska, Agnieszka Kampka).

Ten tom ukazuje zaś, jak dydaktyka retoryczna może odpowiadać na współczesne potrzeby, oferując konkretne narzędzia i strategie edukacyjne. Znajdziemy tu refleksje nad potencjałem debat konkursowych w rozwijaniu kompetencji argumentacyjnych, badania nad percepcją retorycznych aspektów komunikacji człowieka z algorytmem, a także propozycje nowych form nauczania oratorstwa, które łączą klasyczne podejścia z wymaganiami nowoczesnej edukacji. Autorzy analizują różne modele edukacyjne, poszukując odpowiedzi na pytania o przyszłość retoryki jako dyscypliny naukowej i praktycznej.

Zbiór otwiera Piotr Lewiński (Uniwersytet Wrocławski) artykułem zatytułowanym „Edukacja XXI wieku – czy renesans *trivium* ma sens?”, w którym analizuje znaczenie klasycznych sztuk wyzwolonych, a w szczególności – gramatyki, dialektyki i retoryki – w kontekście współczesnej edukacji. Autor podkreśla, że umiejętność krytycznego myślenia oraz analizy informacji staje się niezbędna w erze Internetu, gdzie łatwość dostępu do wiedzy często prowadzi do powierzchownych wniosków. Wprowadzenie programu nauczania opartego na *trivium* ma na celu rozwijanie wartości edukacyjnych, takich jak kreatywność i umiejętność rozwiązywania problemów.

Wątek dialektyki w nauczaniu na poziomie akademickim kontynuuje Paweł Gondek (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II) w artykule „Potencjał metodyczny debat konkursowych w dydaktyce akademickiej”. Autor proponuje wykorzystanie debat konkursowych jako narzędzia do rozwijania umiejętności komunikacyjnych i postaw badawczych w edukacji wyższej. Debaty konkursowe mogą stać się platformą dyskusji argumentacyjnej, sprzyjającej krytycznemu myśleniu.

Przydatność retoryki na poziomie studiów trzeciego stopnia ilustruje Iwona Loewe (Uniwersytet Śląski w Katowicach) w artykule „Retoryka akademicka – nauczanie, kompetencje, cele. Studium autorskiego kursu dla doktorantów”, w którym dzieli się doświadczeniami z prowadzenia przedmiotu mającego na celu podniesienie kompetencji komunikacyjnych młodych badaczy. Zwraca uwagę na znaczenie językowego i wizualnego akcentowania treści w kontekście prezentacji wyników badań, w czym pomocne okazują się klasyczne ustalenia retoryczne.

Dydaktycznym doświadczeniem dzielą się również Paweł Sarna i Ewelina Tyc (Uniwersytet Śląski w Katowicach) w artykule „Dawne i nowe teorie spiskowe. Tworzenie i analiza opowiadań – warsztaty retoryczne”. Autorzy omawiają, nawiązując do krytyki retorycznej i paradygmatu narracyjnego Waltera Fishera, zastosowanie narracji w edukacji dziennikarskiej, podkreślając znaczenie krytycznego myślenia i twórczego pisanie w kontekście teorii spiskowych.

Kolejne trzy artykuły, choć pozornie dotyczą *actio*, to przedstawiają pogłębioną refleksję nad szerszym obszarem retoryki. W artykule „Oratorstwo w nauczaniu retoryki: status i perspektywy” Maria Barłowska i Marzena Walińska (Uniwersytet Śląski w Katowicach) badają rolę oracji w edukacji retorycznej, zwracając uwagę na ograniczenia w dostępności materiałów źródłowych. Badaczki przytaczają wyniki przeprowadzonej wśród studentów ankiety, która potwierdziła ich duże zainteresowanie kształceniem retorycznym i zrozumienie praktycznej przydatności retoryki przy zaskakująco niskim poziomie znajomości oratorstwa (w tym szczególnie polskiego).

Bartosz Hordecki (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) w artykule „Amerykańska prezydencka retoryka inauguracyjna jako przedmiot edukacji akademickiej – uwarunkowania potencjału dydaktycznego” rekomenduje wprowadzenie do programów nauczania analizy retoryki inauguracyjnej zza oceanu, wskazując na jej potencjał w rozwijaniu umiejętności komunikacyjnych i obywatelskich w kontekście współczesnych wyzwań. Z kolei Barbara Sobczak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) w artykule „Orędzie inauguracyjne prezydenta w dydaktyce retoryki” wskazuje na potencjał polskich orędzi inauguracyjnych jako materiału dydaktycznego, przedstawiając przykładową analizę retoryczną, którą można wykonać w ramach zajęć akademickich.

Cykl edukacyjny zamyka artykuł „Nauczanie retoryki w szkole ponadpodstawowej – zaspokajanie potrzeb i przekraczanie oczekiwań” autorstwa Iwony Pałuckiej-Czerniak (Uniwersytet Zielonogórski). Autorka nie tylko analizuje obecność elementów retoryki w podręcznikach do nauczania języka polskiego w szkołach ponadpodstawowych, ale również przedstawia wyniki ankiety przeprowadzonej wśród studentów, które z jednej strony wskazują na wzrost świadomości zjawisk retorycznych, jednakże z drugiej – naświetlają problem powierzchowności zdobytej w szkole średniej wiedzy z tego zakresu, a także konieczność dalszego rozwoju umiejętności praktycznych w zakresie przemawiania.

Tom zamykają dwa artykuły w języku angielskim, które są przykładem łączenia retoryki z innowacyjnością. Badaczki – Iryna Morozova i Valeriia Nikolaienko (V.N. Karazin Kharkiv National University w Ukrainie, Jean Moulin Lyon 3 University, Francja) – w artykule „Emotional appeal in ChatGPT prompts: a study of L2 speakers’ perceptions” podejmują cieszący się coraz większym zainteresowaniem temat interakcji człowiek–algorytm. W artykule przedstawiają wyniki badań, w których studenci wykorzystywali środki retoryczne w interakcjach z botem ChatGPT. Jak się okazało, większość uczestników nie traktuje bota jako równorzędnego uczestnika komunikacji, co wskazuje na różnice w postrzeganiu interakcji człowiek–człowiek i człowiek–algorytm. Zachęcenie do stosowania emotywnych środków retorycznych, niektórzy studenci uznali tę interakcję za manipulacyjną, co z kolei wskazuje na duży potencjał tego typu badań z obszaru złożonych relacji w komunikacji ludzi z technologią.

W ostatnim artykule, pt. „Persuasive strategies in competitive debates: a corpus rhetoric approach”, Marcin Będkowski i Kinga J. Rogowska z Uniwersytetu Warszawskiego analizują strategie perswazyjne stosowane w debatach konkursowych (zob. również artykuł P. Gondka w tym numerze), wykorzystując innowacyjne podejście, które nazwali retoryką korpusową. Artykuł przedstawia jej założenia, w których łączy się podejścia lingwistyki korpusowej, badań nad argumentacją w nurcie logiki nieformalnej oraz retoryki. Autorzy, na podstawie transkrypcji debat konkursowych, nie tylko tworzą nowy zasób tekstów do analizy, ale również wskazują na poznawczą wartość w badaniu debaty jako gatunku retorycznego oraz aktywności edukacyjnej.

Oba artykuły nie tylko poszerzają wiedzę na temat zastosowania retoryki w nowoczesnych kontekstach edukacyjnych i technologicznych, ale też podkreślają znaczenie krytycznego myślenia oraz umiejętności komunikacyjnych w XXI wieku.

Tom uzupełnia zapis dyskusji wieńczącej Ogólnopolski Kongres Retoryczny, podczas której grono doświadczonych dydaktyków wypowiedziało się na temat

retoryki w kontekście innych dyscyplin, jej obrazu w społeczeństwie, kompetencji retorycznych i innowacji w edukacji akademickiej

Ostatni w 2024 roku numer czasopisma „Res Rhetorica” zamykają recenzje, a także sprawozdanie. Jakub Pstrąg omawia monografię „Debata. Retoryka dla demokracji” (Wydawnictwo Naukowe PWN 2024) pod redakcją Agnieszki Budzyńskiej-Dacy i Ewy Modrzejewskiej, na którą składają się rozdziały napisane przez grono akademików i praktyków debaty. Przedstawiają oni bogactwo debaty jako zjawiska nie tylko komunikacyjnego, ale także społecznego i kulturotwórczego.

Z kolei Agnieszka Kampka recenzuje tom pt. „The Routledge Handbook of Public Speaking Research and Theory” (Routledge 2024), którego redaktorzy Stevie M. Munz, Tim McKenna-Buchanan oraz Anna M. Wright traktują umiejętność przemawiania jako jedną z podstawowych kompetencji, a teksty zebrane w tomie pokazują ewolucję sposobów jej badania i nauczania.

Zapraszamy również do lektury sprawozdania z wirtualnego Polskiego Kongresu Debat organizowanego przez Krakowskie Stowarzyszenie Mówców, w czasie którego odbyło się aż 12 paneli tematycznych z udziałem akademików, przedstawicieli organizacji debatanckich i nauczycieli.

W niniejszym numerze ukazujemy różnorodność podejść do edukacji retorycznej, zarówno w kontekście akademickim, jak i w szerszym ujęciu społecznym. W obliczu wyzwań współczesnego świata, takich jak: rozwój technologii, zmiany w komunikacji oraz znaczenie umiejętności krytycznego myślenia, artykuły te stanowią cenny wkład w dyskusję na temat przyszłości edukacji retorycznej. Zachęcamy do lektury i refleksji nad przedstawionymi koncepcjami, życząc twórczych i satysfakcjonujących owoców pracy w nowym, 2025 roku!